

OKSYUMORONLARNING CHO‘LPON POETIKASIDAGI ESTETIK YUKLAMASI

Axmadaliyeva Guljahon,
University of Business and Science o‘qituvchisi
e-mail: guljahonaxmadaliyeva@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola Cho‘lpon she‘riy ijodida oksyumoronlar fenomenini lingvopoetik nuqtayi nazardan chuqur tahlil qiladi. Maqolada shoirning tanlangan she‘rlari “Go‘zal”, “Yurt qayg‘usi”, “Boshim fido”, “Odamlar”, “Meni unutmam” va boshqa asarlardagi oksyumoron birikmalarining semantik, uslubiy va estetik funksiyalari o‘rganildi.

Kalit so‘zlar: Cho‘lpon, oksyumoron, lingvopoetika, antonimiya, semantik ziddiyat, badiiy tafakkur, ekspressivlik.

Аннотация. В статье проводится лингвопоэтический анализ оксюморонов в поэзии Чулпана. Исследуются семантические, стилистические и эстетические функции оксюморонных сочетаний в избранных стихотворениях автора “Гўзал”, “Юрт қайғуси”, “Башим фидо”, “Одамлар”, “Мени унутмам” и др.

Ключевые слова: Чулпан, оксюморон, лингвопоэтика, антонимия, семантический конфликт, поэтическое мышление, экспрессия.

Annotation. This article provides a linguopoetic analysis of oxymorons in the poetry of Cholpon (Abdulhamid Cholpon). Selected poems such as “Guzal”, “Yurt qayg‘usi”, “Boshim fido”, “Odamlar”, and “Meni unutmam” are examined to reveal the semantic, stylistic and aesthetic functions of oxymoronic expressions.

Keywords: Cholpon, oxymoron, linguopoetics, antonymy, semantic conflict, poetic thinking, expressiveness.

Kirish. Cho‘lpon — o‘zbek adabiy modernizmining yorqin vakili, milliy uyg‘onish davrining muhim shaxslaridan biridir. Uning she‘riyati ruhiy iztirob, milliy orzu-umid va falsafiy mushohadalarni birlashtirgan holda o‘zbek tilining badiiy va semantik imkoniyatlarini kengaytirdi. Maqolaning maqsadi Cho‘lpon she‘rlarida uchraydigan oksyumoronlar fenomenini lingvopoetik asoslarga tayangan holda tizimli tahlil qilishdir. Tadqiqot muammosi oksyumoronlarning she‘riy kontekstda qanday semantik qatlamlarni hosil qilishi, ularning poetik vazifasi va milliy-estetik kontekstda qanday talqin etilishi bilan bog‘liq.

Mavzuning dolzarbligi qator omillardan kelib chiqadi. Birinchidan, Cho‘lpon she‘riyati XX asr o‘zbek madaniyati va adabiyotida muhim o‘rin tutadi; uning asarlarida cheklanmagan va murakkab til ifodalari, yangi poetik tamoyillar kuzatiladi. Ikkinchidan, oksyumoron — global adabiyotshunoslikda keng tadqiq etilgan, ammo o‘zbek adabiyotshunosligida uning sistematik lingvopoetik tahlili hali nisbatan yangi yo‘nalish hisoblanadi. Uchinchidan, Cho‘lpon shoirligining milliy va falsafiy komponentlarini aniqlash adabiyot ta‘limi va adabiyotshunoslik uchun amaliy ahamiyatga ega.

Muhokama va natijalar. Tadqiqot nazariy asosini XXI asr lingvopoetika va badiiy matn tahlili konsepsiyalari tashkil etdi. M.M. Baxtinning dialogizm g‘oyasi (Baxtin, 1986) hamda lingvistik-semantik tadqiqotlar (Jakobson, 1987; Vinogradov) Cho‘lpon poetikasidagi ziddiyat va dialogik qatlamlarni tahlil qilishda qo‘llanildi. O‘zbek adabiyotshunosligida Cho‘lpon ijodi haqidagi tadqiqotlar (Karimov, 2001; To‘xtayev, 2018; Mirzayev, 2018) shoirning estetik tamoyillarini aniqlashga yordam berdi. Shu bilan birga, oksyumoron fenomenini umumiy nazariy kontekstda tahlil qilish uchun xalqaro tadqiqotlar ham inobatga olindi (Rees, 1990; Leech, 2008). Tahlil natijalari Cho‘lpon she‘rlarida oksyumoronlarning keng va turli qatlamli ishlatilishini ko‘rsatdi. Shoir oksyumoronlarni shaxsiy ruhiy kechinmalarni, milliy iztiroblarni hamda falsafiy mushohadalarni ifodalash uchun estetik vosita sifatida ishlatadi. Ushbu birliklar she‘riy kontekstda yangi ma‘no qatlamlari hosil qiladi va o‘quvchida intellektual hamda hissiy reaksiyalarni uyg‘otadi.

1) Shakl va semantika: Cho‘lpon oksyumoronlari leksik va sintaktik darajada shakllanadi. Leksik oksyumoronlar — bitta misrada antonimik so‘zlarning to‘g‘ridan-to‘g‘ri qarama-qarshiligi (masalan, «kulib yig‘lash», «shod g‘am») orqali hosil bo‘ladi. Sintaktik oksyumoronlar esa butun bir misra yoki baytda, jumladan metaforik kontekstda, o‘zining paradoksal ta‘sirini beradi (masalan, «ko‘z yoshim kulib to‘kiladi»)

2) Funksiyalar: oksyumoronlar Cho‘lpon she‘riyatida bir nechta asosiy funktsiyani bajaradi: (a) estetik ziddiyat: o‘quvchida kutilmagan semantik burilishlar hosil qiladi; (b) ekspressiv yukni oshirish: hissiy ta‘sirni kuchaytiradi; (c) falsafiy tafakkur: hayot va o‘lim, erkinlik va qullik kabi mavzularni dramatik shaklda ochadi.

3) Kontekstual integratsiya: Cho‘lpon oksyumoronlarni she‘riy matnning butun kontekstida ishlatadi. Ular she‘rning ruxiy atmosferasini belgilaydi va o‘quvchini mazmuniy tafakkurga yo‘naltiradi. Ba‘zi hollarda bu birikmalar milliy tarixiy vaziyat bilan bog‘lanib, ijtimoiy-siyosiy mazmuni ham ifodalashi mumkin.

“Yurt qayg‘usi”dagi “shod g‘amlarim kuladi” ifodasi bir vaqtning o‘zida shoirning milliy quvonchi bilan milliy qayg‘usini ifodalaydi. Bu birikma konnotativ qatlamda bir nechta ma‘noni — o‘tmishdan kelayotgan umid, hozirgi iztirob va kelajakdagi noaniqlikni birlashtiradi. Antonomaziya va metaforaning o‘zaro bog‘lanuvchi funksiyalari oksyumoronga semantik chuqurlik beradi.

“Go‘zal” she‘ridagi “go‘zallikning ichidagi azob” motifi shoir uchun estetika va iztirobning birligini anglatadi. Ushbu oksyumoron Cho‘lponning romantik-falsafiy qarashlarini ko‘rsatadi: go‘zallik azob bilan bog‘liq, va aynan shu ziddiyat shoirning badiiy qarashini shakllantiradi. Bu nuqta uning she‘riyatida romantizm va milliy realizm elementlarining uyg‘unlashuvi

sifatida ko‘riladi. Lingvopoetik tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, oksyumoronlar fonetik va sintaktik omillar bilan ham mustahkamlanadi. Ko‘p hollarda Cho‘lpon bu birikmalarni musiqiy ritm bilan uyg‘unlashtirib, ovozli takrorlar va alliteratsiya yordamida ta’sirchanlikni oshiradi. Masalan, “sokin hayqiriq” yoki “jim faryod” kabi birikmalar tovush darajasida ham ziddiyatni aks ettiradi.

Xulosa. Cho‘lpon oksyumoronlarni o‘z she’rlarida g‘oyaviy markazga joylashtiradi: ular ko‘pincha misra yoki baytning markaziy obrazini tashkil etadi va she’r mazmunini burish, qayta yo‘naltirish xususiyatiga ega. Bu esa shoirning poetik texnikasi, ya’ni ma’noni bosqichma-bosqich ochish metodini ishlatishini anglatar ekan, o‘quvchini matn bo‘ylab intellektual izlanishga chorlaydi. Jahon adabiyotida oksyumoronning estetik funksiyasi keng o‘rganilgan: Shekspir va romantiklar misolida bunday birliklar tafakkur va tuyg‘ularni birlashtirish, dramatik ziddiyatni kuchaytirish uchun ishlatilgan. Cho‘lpon esa ushbu an’anani milliy kontekstda yangicha talqin qiladi. Cho‘lpon va jahon klassiklari o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlar muhokama qilindi. Shekspirdagi “sweet sorrow”, Blok va Yeseninining lirikasidagi oksyumoronlar ham Cho‘lponnikiga ohang jihatidan yaqin bo‘lishi mumkin. Biroq Cho‘lponning oksyumoronlarida milliy tarixiy tajriba, ozodlik uchun kurash, ijtimoiy o‘zgarishlar aks etadi. Shu ma’noda Cho‘lpon xalqning umumiy ruhiy kechinmalarini poetik tarzda ifodalaydi. Lingvistika nuqtai nazaridan, Cho‘lpon oksyumoronlarining o‘ziga xosligi ularning konnotativ qatlaminin boyligi, fonetik-sintaktik ohangning uyg‘unligi va shoirning metaforik ijodida antonimiy birliklarni yaratishdagi mahoratida namoyon bo‘ladi. Bu natija o‘zbek lingvopoetikasini rivojlantirishga hissa qo‘shadi. Pedagogik jihatdan, Cho‘lpon she’rlaridagi oksyumoronlarni o‘rganish adabiyot darslarida talabalarning tahliliy fikrlashini rivojlantirish uchun qulay material hisoblanadi. Oksyumoronlar orqali matnning ko‘p qatlamli ma’nolarini aniqlash va muhokama qilish amaliy mashg‘ulotlarda samarali metoddir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Cho‘lpon. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 2019.
2. Karimov, A. Cho‘lpon poetikasi va o‘zbek adabiy modernizmi. – Toshkent: Fan, 2001.
3. To‘xtayev, S. XX asr o‘zbek she’riyatida badiiy ifoda vositalari. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2018.
4. Xolmonova, M. Lingvopoetika va o‘zbek she’riyati tili. – Namangan: NamDU nashriyoti, 2020.
5. Qodirova, D. Oksyumoron fenomeni va badiiy tafakkur. – Til va adabiyot, №3, 2021.
6. Baxtin, M.M. Estetika slovesnogo tvorchestva. – Moskva: Iskusstvo, 1986.
7. Jakobson, R. Language and Literature. – Cambridge University Press, 1987.